

original scientific article
received: 2014-08-30

UDC 341.71:929Kveder Dušan

OD ALPA DO HIMALAJA: AMBASADOR DUŠAN KVEDER I RAZVOJ JUGOSLOVENSKO-INDIJSKIH ODNOSA

Jovan ČAVOŠKI

Institut za noviju istoriju Srbije, Trg Nikole Pašića 11, 11000 Beograd, Srbija
e-mail: jcavoski@yahoo.com

IZVLEČEK

Članek obravnava diplomatsko kariero generala Dušana Kvedra, enega vodilnih jugoslovanskih diplomatov petdesetih in šestdesetih let 20. stoletja. Največ pozornosti je namenjene njegovi karieri ambasadorja v Indiji, kjer je Dušan Kveder odigral pomembno in v marsičem ključno vlogo pri promociji pozitivnih trendov v razvoju jugoslovansko-indijskih odnosov in v nadaljnjem približevanju dveh neuvrščenih dežel. Članek temelji na doslej neobjavljenih dokumentih iz srbskih, indijskih, kitajskih in ruskih arhivov.

Ključne besede: Dušan Kveder, diplomacija, Jugoslavija, Indija, neuvrščenost

DALLE ALPI ALL'HIMALAYA: L'AMBASCIATORE, DUŠAN KVEDER, E LO SVILUPPO DELLE RELAZIONI FRA LA JUGOSLAVIA E L'INDIA

SINTESI

L'articolo approfondisce la carriera diplomatica del generale Dušan Kveder, uno dei principali diplomatici jugoslavi degli anni Cinquanta e Sessanta del XX secolo. La maggior parte dell'attenzione è dedicata alla sua carriera di ambasciatore in India, dove Dušan Kveder svolse un ruolo importante e, in molti casi, chiave nella promozione di un positivo sviluppo delle relazioni fra la Jugoslavia e l'India e nel successivo avvicinamento dei due Paesi non allineati. L'articolo si basa su documenti inediti provenienti dagli archivi serbi, indiani, cinesi e russi.

Parole chiave: Dušan Kveder, diplomazia, Jugoslavia, India, non allineamento

UVOD

General i ambasador Dušan Kveder (1915–1966) rođen je u Šentjuru kod Celja, tadašnja Austro-Ugarska, u učiteljskoj porodici. Odrastajući u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca / Kraljevini Jugoslaviji, vrlo rano se angažovao u komunističkom omladinskom pokretu u Ptuju, zbog čega je bio i isključen iz lokalne gimnazije na godinu dana. Istovetnom političkom aktivnošću nastavio je da se bavi i na studijama u Zagrebu, kada je 1933. postao član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), a tada osniva i partijsku ćeliju na odeljenju za hemiju Tehničkog fakulteta. Usled ispisivanja političkih parola u Ptuju biva uhapšen, a 1934., po puštanju na slobodu, prelazi na studije na Pravnom fakultetu u Ljubljani. U narednom periodu biva urednik časopisa Mlada pota i postaje član pokrajinskog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) za Sloveniju. Ipak, usled pretnje ponovnog hapšenja, 1936. odlazi za Francusku, gde pomaže prikupljanju dobrovoljaca za Španski građanski rat, a od 1937. i sam učestvuje u pomenutom sukobu kao politički komesar 129. internacionalne brigade.

Posle sloma Republikanske Španije Dušan Kveder je dve godine bio u internaciji u Francuskoj i Nemačkoj, kada jula 1941. ponovo beži nazad u okupiranu Jugoslaviju. Ubrzo postaje komandir Brežičke čete u Donjoj Štajerskoj, da bi 1942/43. obavljao dužnosti komesara Drugog štajerskog bataljona, odnosno komesara Druge grupe odreda, potomje Četvrtе operative zone. Bio je zatim i instruktor pri Glavnom štabu Slovenije, gde je kasnije obavljao i dužnosti načelnika operativnog odeljenja. U međuvremenu, krajem 1943., postao je i komesar Treće (Alpske) operative zone, da bi potom preuzeo funkciju komesara Devetog korpusa. Tu godinu završio je kao načelnik Glavnog štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, gde je i dočeka kraj rata u činu general-potpukovnika. Kasnije je bio odlikovan i Ordenom narodnog heroja. Inače, tokom Drugog svetskog rata Kvederova porodica bila je, kao i mnogi Slovenci, nasilno deportovana u Srbiju, gde su mu majka, sestra i tetka provele rat u kući porodice Nedić u selu Orašac kod Arandelovca. Dušan Kveder je, zbog toga, uvek bio duboko zahvalan Oraščanima što su se brižno starali o njegovoj porodici u teškim trenucima.

U posleratnom periodu obavljao je niz visokih funkcija u Jugoslovenskoj armiji, kada je bio poslat i u Sovjetski Savez da završi Višu vojnu akademiju Vorošilov (1946–1948). Po povratku u zemlju bio je pomoćnik komandanta Vojne akademije u Beogradu, urednik Vojne enciklopedije i urednik stručnog glasila Vojno delo. Sa pozicije pomoćnika načelnika Generalštaba, a u činu general-pukovnika, 1955. preveden je u rezervu. Tada počinje i Kvederova istaknuta diplomatska karijera, gde mu je prvo nameštenje bilo mesto jugoslovenskog ambasadora u Etiopiji (1955–1956). Ubrzo prelazi na mesto jugoslovenskog ambasadora u Zapadnoj Nemačkoj,

ali mu i taj mandat kratko traje usled brzog prekida diplomatskih odnosa dve zemlje (1956–1957). U periodu od 1958. do 1962. obavlja dužnost ambasadora u Indiji, gde je pružio i najveći doprinos u svojoj diplomatskoj karijeri, da bi potom sve do 1965. bio i na funkciji pomoćnika državnog/saveznog sekretara za inostrane poslove. Tada je bio imenovan za ambasadora u Velikoj Britaniji, dobio je već i agreman, a vest je i zvanično bila objavljena, ali se ubrzo razboleo od raka i umro je početkom 1966. Time se iznenada završila jedna blistava vojna i diplomatska karijera (Narodni heroji Jugoslavije, 1975; Petković, 1995, 141).

DUŠAN KVEDER I JUGOSLOVENSKO
OTKRIVANJE AFRO-AZIJE

Jugoslavija je vrlo rano počela da prati dešavanja među kolonijalnim i polu-kolonijalnim narodima Azije i Afrike, iako su u početku kritički sudovi o tamošnjoj situaciji još uvek bili donošeni na osnovu određenih ideoloških predrasuda (Čavoški, 2011). Uprkos svemu, konačni raskid između Tita i Staljina doprineo je tome da se Jugoslavija sve više angažuje unutar UN, gde je saradivala i sa nizom azijskih i afričkih zemalja (Indija i Egipat), dok su spoljnopoličke procene u tom periodu već bile postepeno definisane jednim realnim pristupom i znatnim političkim pragmatizmom (Rubinstein, 1970, 33–34). Upravo se kroz kontakte sa zemljama Azije i Afrike neprekidno kalila jedna nova jugoslovenska nevrstana međunarodna pozicija koja je bila rezultat izmenjene dinamike hladnoratovskih savezništava, ali se, pre svega, zasnivala na konkretnoj i aktivnoj odbrani univerzalnih principa nezavisnosti i ravnopravnosti u međunarodnim odnosima, naročito u odnosu na manje članice svetskog sistema, kao i borbe protiv rata, trke u naoružanju i blokovskih podela koje su konstantno porađale sukobe (Čavoški, 2014, 186–187).

Iako je Jugoslavija vrlo rano počela da intenzivira i svoje veze sa Zapadom, snažeći ekonomsku i vojnu saradnju kao protivtegu sovjetskim pritiscima, veze sa novooslobođenim zemljama Azije i Afrike nikada nisu bile zanemarivane, već naprotiv, svakodnevno su sve više jačale (Bogetić, 2000). Pored Indije, sa kojom je politički dijalog, istina, sporo napredovao usled izvesnih indijskih rezervi, u ovom periodu Jugoslavija je uspostavila najintenzivniji politički, ekonomski i vojni odnos sa Burmom. Upravo je „burmanska karta“ omogućila direktan prodor jugoslovenskog spoljnopoličkog uticaja u Aziju, čime je privukla značajnu pažnju i drugih afro-azijskih zemalja, naročito Indije, Egipta, Indonezije, pa i NR Kine (Čavoški, 2010). To je i bio direktni okidač za potonje Titovo putovanje u Indiju i Burmu, krajem 1954. i početkom 1955., kada je jugoslovenski predsednik doživeo „svojevrsnu intelektualnu katarzu, u kojoj se Tito otrešao balkanske samoživosti i evropocentrističkog obzora, gotovo preko noći prometnuo u građanina svijeta i svjetskog političara“ (Bekić, 1988, 674).

U ovom prvom periodu, azijske zemlje su donekle prednjačile u jugoslovenskoj nesvrstanoj agendi, ali je Egipat, kao vodeća afrička i arapska zemlja, sve više uzimao ključnu ulogu među vanblokovskim zemljama Trećeg sveta. Kao u slučaju Indije i Burme, i u slučaju Egipta, Jugoslavija je bila prepoznata kao pouzdan partner, kao zemlja čija politika služi kao uzor za rukovodstvo u Kairu.¹ Upravo su iz Kaira jugoslovenske diplomate prepoznale međunarodni i regionalni značaj Etiopije, još jedne zemlje sa kojom Jugoslavija nikada ranije nije imala diplomatske odnose. Još oktobra 1951. u tu zemlju je bila poslata jugoslovenska misija dobre volje, predvođena Jožom Vilfanom i Dušanom Timotijevićem, koju su lično primili car Hajle Selasije i svi važniji ministri.² Ovo je bila samo uvertira za uspostavljanje zvaničnih diplomatskih odnosa između dve zemlje, što je i konačno učinjeno marta 1952., a oktobra iste godine poslanik Milan Ristić predao je akreditivne u Adis Abebi. Već tada on je zapazio da postoji znatna dobra volja prema Jugoslaviji i da postoje velike mogućnosti za političku i ekonomsku bilateralnu saradnju.³ Kao posledica, već tokom 1953. razmenjene su i prve privredne delegacije, potpisani su ekonomski i trgovinski sporazumi, a ubrzo su osnovana i prva mešovita preduzeća.⁴ Isto tako, u prvoj polovini 1954. razmenjene su i visoke vojne delegacije, čime su otvorene mogućnosti i za intenzivnu saradnju u oblasti izgradnje etiopskih oružanih snaga.⁵ Kulminacija ovog perioda intenzivne saradnje bila je uspešna poseta Hajle Selasija Jugoslaviji jula 1954., kada je bilo dogovoreno da jugoslovenski stručnjaci sve više budu angažovani u različitim privrednim granama, kao protivteža Italijanima, dok su obe zemlje pronašle apsolutnu srodnost u pogledima na međunarodnu situaciju.⁶

Upravo u ovom trenutku, dok su se još središali utisci oko posete etiopskog cara Jugoslaviji, a vršile se i prve pripreme oko predstojeće Titove posete Etiopiji planirane za kraj 1955., došlo je i do promene na mestu jugoslovenskog ambasadora u Adis Abebi. Umesto Zdenka Štambuka, na ovo mesto konačno je došao i Dušan Kveder. Iako sa velikim vojnim i unutrašnjepolitičkim iskustvom, može se reći da se Kveder nije odmah snašao u ulozi novopečenog ambasadora. Nasuprot ružičastim tonovima u kojima su njegovi prethodnici opisivali bilateralne odnose sa Etiopijom, Kveder je u svojim izveštajima ukazivao na preterani uticaj SAD na etiopsku politiku, negativne strane carske autokratije, veliku socijalnu podeljenost, reakcionarne vladajuće slojeve, snažno antikomunističko raspoloženje među njima, korumpiranost istih, veliku bedu itd. Pored toga, on je

neprekidno naglašavao da Jugoslavija ne uživa toliki uticaj, kako su to predstavljali njegovi prethodnici, već da Amerikanci utiču na takav negativan ishod. Na ovakve primedbe momentalno se oglasio i Zdenko Štambuk koji je počeo otvoreno kritikovati Kvederove stavove, dok je Državni sekretarijat za inostrane poslove (DSIP) smatrao da je novi ambasador potpao pod uticaj egipatske propagande koja je stalno napadala cara. Prilikom jednog susreta sa Titom, Kveder je još jednom obrazložio svoje stavove, ukazujući da je uzrok neuspeha pojedinih jugoslovenskih inicijativa video u preteranom mešanju Amerikanaca, ali i u razlikama u društvenoj strukturi dve zemlje, ali ga je Tito odmah iskritikovao za takvo gledište i naglasio je da socijalne razlike tu ne igraju nikakvu ulogu, već je u pitanju samo američki uticaj i Jugoslavija mora da nastavi da se bori za svoje mesto u Etiopiji (Tasić, 2008, 517–518). Iako je Dušan Kveder odigrao pozitivnu ulogu u planiranju i izvođenju Titove posete Etiopiji, jugoslovenski predsednik se još jednom osvrnuo na ulogu svog ambasadora, navodeći da su njegovi negativni stavovi uticali na raspoloženje etiopskog cara, što je moglo nepovoljno da se odrazi i na budućnost bilateralnih odnosa. Zato je Tito neprekidno ukazivao Kvederu da se u Etiopiji još uvek ne može zidati socijalizam i da car suštinski igra pozitivnu ulogu u razvoju etiopskog društva.⁷

U jednom od svojih poslednjih izveštaja on je pokazao veći stepen pragmatičnosti, ali nije sasvim napustio ni ideološku kritičnost koja ga je krasila. Kveder je opet ukazao da su feudalna klasa i crkva, uporno ne odustajući od sopstvenih privilegija, uglavnom doprinele znatno sporijem ekonomskom i društvenom razvoju Etiopije. To je bio, primećivao je on, drugačiji slučaj od mnogih bivših kolonija u Africi, u kojima je strana uprava prethodno razbila tradicionalne stege i, eksploatišući prirodne bogatstva, ipak doprinela postepenom razvoju domaće privrede, koju su sada te nezavisne zemlje koristile za svoj dalji napredak. Zato je Kveder prognozirao da će se Jugoslavija postepeno okrenuti ekonomski i društveno naprednijim afričkim zemljama, kao što su Sudan, Gana, Nigerija, Togo itd., pošto su bile privlačnije za porobljene narode Afrike, a igraće i sve značajniju političku ulogu na tom kontinentu (Tasić, 2008, 523–524).

Iako su mnoge od Kvederovih tvrdnji o problemima etiopske unutrašnje politike bile na mestu, jer se, ipak, radilo o jednom autokratskom režimu i slabo razvijenoj zemlji, u novim spoljnopolitičkim okolnostima ideologija nikako više nije smela igrati ograničavajuću ulogu u izgradnji odnosa sa nesvrstanim zemljama. Bez prethodnog diplomatskog iskustva, Kveder je, na jedan teži

1 AJ, KPR, 837, I-5-b, Egipat, Zabeleška o razgovoru sa Mahmudom Ibrahimom, egipatskim otpravnikom poslova, 25. VI 1953.

2 DAMSPS, PA, 1952, f-70, 416237, Izveštaj o boravku jugoslovenske misije dobre volje u Etiopiji.

3 DAMSPS, PA, 1952, f-70, 416237, Pismo poslanika Milana Ristića Edvardu Kardelju, 20. XI 1952.

4 AJ, KPR, 837, I-3-a/24-3, Elaborat Etiopija, 319–320.

5 DAMSPS, PA, 1954, f-73, 44528, Telegram jugoslovenske ambasade u Etiopiji, 7. IV 1954.

6 AJ, KPR, 837, I-3-a/24-3, Etiopija, Zabeleške iz razgovora poslanika Zdenka Štambuka sa carem Hajle Selasijem.

7 AJ, KPR, 837, I-2/5, Izveštaj predsednika Tita o poseti Etiopiji i Egiptu podnet na sednici SIV-a, 19. I 1956.

način, morao da izoštri svoja politička čula i modifikuje svoju ulogu ambasadora u jednoj afričkoj zemlji. Kako je vreme prolazilo, Kveder je igrao sve značajniju ulogu u daljoj promociji rada jugoslovenskih ekonomskih stručnjaka.⁸ Ipak, sredinom 1956. on je povučen sa mesta ambasadora u Etiopiji i vraćen je u Evropu. Uprkos činjenici da su jugoslovensko-etioipski odnosi bili stalno na uzlaznoj putanji, Dušan Kveder je dobro predosećio da će akcenat jugoslovenske politike u podsaharskoj Africi u budućem periodu uglavnom pasti na zemlje Zapadne Afrike, što je zaista i bio slučaj sa Ganom, Gvinejom i Malijem. Očigledno je da ideološki pristup nije bio u potpunosti pogrešan u određenim analizama, ali on nikako nije smeo da ograničava slobodu jugoslovenskog delovanja među afro-azijskim zemljama. Kveder je bio dobro naučio tu lekciju.

DUŠAN KVEDER I DALJI RAZVOJ JUGOSLOVENSKO-INDIJSKIH ODNOSA

Kao što smo već ranije rekli, Indija je, kao vodeća nevrstana zemlja, igrala ključnu ulogu u preoblikovanje jugoslovenske spoljnopoličke orijentacije. U početku su jugoslovenske ideološke predrasude i manjak indijske zainteresovanosti za saradnju sa zemljama van Azije uticale na sporiji napredak jugoslovensko-indijskih odnosa, ali su povećana aktivnost obe zemlje na svetskoj pozornici, kao i srodnost principa koje su zastupale, neminovno doveli do političkog zblizavanja. U kratkom periodu bile su razmenjene i posete na najvišem nivou, kao što je bila poseta jugoslovenske misije dobre volje početkom 1953., a već jula iste godine indijski potpredsednik Radakrišnan posetio je Jugoslaviju (Čavoški, 2009, 42–51). Ipak, intenziviranje jugoslovenskih odnosa sa Burmom, koja se nalazila u neposrednom indijskom susedstvu, ali i specifičnost položaja Jugoslavije između dva bloka u Evropi, doprineli su da se pojača indijsko interesovanje za udaljenu balkansku zemlju. Mogućnost da Tito poseti Burmu prinudila je Nehrua da pošalje svoju sestru Viđaju Lakšmi Pandit u Jugoslaviju na razmenu mišljenja sa jugoslovenskim predsednikom, ali i da zvanično preda poziv za buduću posetu Indiji.⁹

Titova poseta Indiji i Burmi, ne samo da je predstavljala očiglednu vododelnicu u odnosima sa postkolonijalnim svetom, već je bila i momenat kada je Jugoslavija postala više nego poželjan međunarodni partner za Indiju. Kako je to rekao jedan indijski diplomata, Tito je bio „prvi veliki državnik iz Evrope koji dolazi u Aziju,

ne kao predstavnik kolonizatora, već kao veliki prijatelj naroda Azije“¹⁰, dok je Nehru lično primetio da Indija i Jugoslavija, kao „države sa različitim uređenjem, ne samo da mogu da koegzistiraju, već mogu i da uče jedna od druge, saraduju i pomažu jedna drugoj na različite načine“ (Nehru, 2004, 581). Tokom zvaničnih razgovora dva državnika, iako je Tito očigledno imao pregovaračku inicijativu, brzo se došlo do istovetnih pogleda na situaciju u svetu, a postignut je i visok stepen uzajamnog razumevanja.¹¹ U zajedničkom kominikeu Tito i Nehru su naglasili da je njihova politika, politika nesvrstanosti, „pozitivna, aktivna i konstruktivna politika koja teži kolektivnom miru, na kome jedino može da počiva kolektivna bezbednost“.¹² Indija je ostavila snažan lični utisak na Tita i on je bio itekako impresioniran njenim mogućnostima, što je otvoreno saopštio i jugoslovenskim novinarima: „Mnogi ljudi su u Indiji videli egzotiku, tražili ono što je karakteriše kao zaostalu [...] Nisu vidjeli ono što Indija zapravo danas predstavlja, kakva je to ogromna latentna snaga koja u njoj postoji, koja sve više i više dolazi do izražaja i sve više deluje u pravcu razvitka“.¹³

Međutim, nije samo Tito bio impresioniran svojim sagovornicima, već je to bio slučaj i sa Nehruom. Kako je javljao indijski ambasador u Beogradu, jugoslovenska spoljna i unutrašnja politika sve više su poprimale uticaj Indije, što je imalo veliki značaj za Nehruov položaj u svetu, a time je dat i doprinos daljem zblizavanju dve zemlje.¹⁴ Ovo je bilo još evidentnije posle prve Nehruove posete Jugoslaviji u julu 1955. kada je izvestio svoje kolege iz vlade o rezultatima novog susreta sa Titom: „Ovi razgovori bili su iskreniji i intimniji nego bilo gde drugde. Ima toliko toga što je isto u našim pogledima i [pogledima] Maršala Tita po pitanju svetskih problema da smo mogli, bez ikakvih zadržki, da diskutujemo [...] Ja smatram ove razgovore izuzetno korisnim u razumevanju ovih pitanja, te smo se dogovorili da održavamo bliski kontakt među nama“ (Selected Works 29, 2001, 281). Daljem političkom zblizavanju Jugoslavije i Indije, ali i Egipta, doprineo je i prvi tripartitni sastanak Tita, Nehrua, i Nasera jula 1956., događaj koji su neki nazvali i „Jaltom Trećeg sveta“ (Selected Works 34, 2005, 297–304). Isto tako, tokom turbulentnih dešavanja u Mađarskoj i Egiptu u jesen 1956., došlo je do još tešnje spoljnopoličke koordinacije između dve zemlje. Pred indijskim parlamentom Nehru je tada izjavio: „Jugoslavija je postala zemlja sa kojom svoja gledišta o situaciji razmenjujemo češće nego sa ikojom drugom zemljom

8 AJ, KPR, 837, I-5-b, Etiopija, Podsetnik o jugoslovensko-etioipskim odnosima.

9 NMML, Vijaya Lakshmi Pandit Collection, Installment 2, Speeches/Writings by her, file 9, July 23 1954.

10 DAMSPS, PA, 1955, f-9, 41835, Zabeleška o razgovorima na večeri kod atašea francuskog poslanstva u Rangun g. Godfeja 23. XI 1954.

11 AJ, KPR, 837, I-2/4-1, Zabeleška o razgovoru druga Predsednika sa predsednikom indijske vlade Nehruom 18 decembra 1954 god. u 18.00 časova u rezidenciji Rashtrapati Bhavan u New Delhiu.

12 AJ, KPR, 837, I-2/4-1, Zajednička izjava Predsednika Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Predsednika Vlade Indijske Republike 22. decembar 1954.

13 AJ, KPR, 837, I-2/4-1, Zabeleška o razgovoru druga Predsednika sa novinarima u specijalnom vozu 2. I 1955.

14 NAI, MEA, F 62-R&I/55(s), Monthly Report of the Embassy of India in Belgrade for the Period ending 28 February 1955.

[...] Mogu slobodno da izjavim da se do izvesne mere rukovodim njihovom procenom situacije u Istočnoj Evropi“ (Nehru, 2004, 581–582). Ipak, indijski horizonti dosežali su samo do Azije i nekih delova Afrike, dok je ostatak sveta i dalje bio van domašaja indijskih državnih interesa, a Jugoslavija se često samo posmatrala u svetlu evolucije indijsko-sovjetskih odnosa.¹⁵ Pridobijanje indijskog rukovodstva za globalne ciljeve nesvrstanosti, postao je jedan od glavnih ciljeva jugoslovenske spoljne politike u narednom periodu.

Upravo u tom trenutku, aprila 1958., kao rezultat donošenja novog partijskog programa Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), dolazi do nove antijugoslovenske kampanje socijalističkog lagersa. Sovjetski Savez i Kina odlučuju da ne šalju delegate na VII kongres SKJ u Ljubljani, a ubrzo se sklapa i dogovor da se pokrene celokupna propagandna mašina lagersa protiv tzv. „jugoslovenskog revizionizma“.¹⁶ Žestoka antijugoslovenska kampanja imala je svoje korene u spoljnoj i unutrašnjoj politici socijalističkog lagersa, gde je trebalo suzbiti unutrašnju ideološku opoziciju i projektovati spolja svoj uticaj među azijskim i afričkim zemljama.¹⁷ Ovakve namere, pre svega, vide se iz kineskih dokumenata gde je jugoslovenski uticaj među afro-azijskim narodima držan za najopasniji, kao što je to prisutno u važnom uputstvu kineskog ministarstva inostranih poslova (MIP) svim ambasadama iz decembra 1958.: „Trenutna aktivnost Titove klike na afro-azijskom prostoru [...] predstavlja pokušaj da se pogoršaju odnosi između afro-azijskih i zemalja socijalističkog bloka, naročito da se seje razdor između nas [Kine] i afro-azijskih zemalja.“¹⁸ Međutim, lager je najviše pratio sve veću jugoslovensku povezanost sa Indijom i Egiptom, pošto se smatralo da je, suzbijajući sovjetsko-kineski uticaj među afro-azijskim zemljama, Tito „vršio veliku propagandu Nehruovog i Naserovog socijalizma“.¹⁹

Iako je ova nova kriza u jugoslovensko-lagerskim odnosima predstavljala znatno opterećenje za indijsku spoljnu politiku, indijski zvaničnici su već rano ispravno zaključili da su lager najviše brinule jugoslovenske koncepcije da su oba bloka suštinski ista, negirana je vodeća uloga SSSR-a u socijalističkoj zajednici, a isticalo se i da marksistička dogma suštinski porađa revizionizam, a ne desničarske devijacije.²⁰ Pored toga, indijske diplomate složile su se i sa stavom zvaničnog Beograda da je

kroz antijugoslovensku kampanju Kina tražila oduška za sopstvene unutrašnje probleme, dok je Sovjetski Savez koristio ekonomske poluge da Kinu što više svrsta uz sebe.²¹ Titu je bilo jako važno da, u ovom kriznom momentu, Indija stoji uz njega. Kako je lično saopštio indijskom ambasadoru: „Sovjeti će nastojati da, na primer, ubede Indiju da je njihov sukob sa nama nešto što se ne tiče Indije, a nama je moralna podrška zemalja kao što su Indija i Ujedinjena Arapska Republika (UAR) naročito važna“.²² Upravo su sugestije jugoslovenskih diplomata ukazale Indusima na zabrinjavajuću pojavu unutar ove krize, a to je situacija u kojoj bi ekonomska pomoć socijalističkog lagersa nesvrstanim zemljama mogla biti lako ukinuta ukoliko dođe do određenih političkih razmimoilaženja. Zbog toga je Nehru otvoreno istupio i kritikovao lagersku kampanju kao jasno kršenje Pet principa miroljubive koegzistencije i mešanje u unutrašnje stvari jedne zemlje, bez obzira da li je ona socijalistička ili kapitalistička, a pri tom je i naglasio da se ni ekonomska pomoć ne može paušalno ukidati, naročito ako su već potpisani odgovarajući bilateralni sporazumi.²³ Lagerske zvaničnike u mnogome je razočaralo držanje indijskog rukovodstva prema Jugoslaviji, dok je velikom mukom bio izbegnut rascep u Komunističkoj partiji Indije (KPI) nastao oko pitanja svrsishodnosti celokupne antijugoslovenske kampanje.²⁴

Gorenavedene činjenice već su ukazivale mnogim posmatračima na sve veći značaj jugoslovensko-indijskih odnosa u međunarodnoj politici. Upravo u ovo vreme i Dušan Kveder preuzima važnu ulogu jugoslovenskog ambasadora u Nju Delhiju. Iako se još uvek nije čestito ni odomaćio u novoj političkoj sredini, Kveder je od početka osetio da trenutno stanje u odnosima Jugoslavije i lagersa dugoročno može podjednako predstavljati i podsticaj, a i ograničenje u budućim odnosima sa Indijom. Dugoročno gledano, Nehru je svojom otvorenim podrškom Jugoslaviji mogao lako ugroziti, kako sopstvene političke i ekonomske veze sa Sovjetskim Savezom, tako i dalje antagonizovati Kinu u svojoj regionalnoj politici. Isto tako, političke snage u Indiji, koje su bile protiv intenzivne saradnje sa ostalim vanblokovskim zemljama, bile su itekako snažne i aktivne. Kveder se ubrzo suočio sa izvesnim rezervama indijskih zvaničnika koji su se potajno nadali da sovjetski stavovi prema Jugoslaviji, jednoj socijalističkoj zemlji, u krajnjoj

15 DAMSPS, PA, 1957, f-36, 422822, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 22. X 1957.

16 RGANI, f. 5, op. 49, d. 131, l. 101-104, Rešenje KPSS i KPK ne učestvovat' na s'jezde SKJU, 4. IV 1958.

17 AVPRF, f. 0100, op. 52, p. 451, d. 77, l. 28-53, Kitajsko-jugoslavskije otnošenija, 13. X 1959.

18 ZWD, 109-01431-01(1), Waijiaobu jiu Nansilafu lingdaoren Tietuo fangwen Ya Fei guojia shi gei wo youguan zhu wai shiguan de zhishi dian, 16. XII 1958.

19 ZWD, 109-00860-01(1), Waijiaobu jiu dui Nansilafu de gongzuo fangzhen he Nansilafu neizheng waijiao dongxiang gei ge zhu waishi linguan de tongbao, 16. XII 1958.

20 NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 32, The VII Congress of the LCY, May 15 1958.

21 NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 99, China and the Soviet-Yugoslav dispute, June 4 1958.

22 AJ, KPR, 837, I-3-a/38-12, Prijem indijskog ambasadora Nawab Ali Yavar Jung Bahadur-a kod Predsednika Republike Josipa Broza Tita, Brioni, 9. i 11. VI 1958.

23 NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 99, Prime Minister's Secretariat, June 15 1958.

24 ZWD, 109-01303-01(1), Guanyu Yindu dui pipan Nansilafu de fanying, IV–VIII 1958.

instanci neće se ticati ostalih nesvrstanih zemalja, iako su sve lične simpatije itekako bile na strani zvaničnog Beograda.²⁵ Jugoslovenskoj ambasadi u Nju Delhiju bilo je jasno da zvanična Indija neće ići na otvoreno zaoštavanje odnosa sa Moskvom i Pekingom, ali, zarad odbrane sopstvene nezavisnosti i osnovnih principa, biće, ipak, spremna da podrži Jugoslaviju „u slučaju krajnjih mera“.²⁶ Prema tome, Kveder je pravilno zaključio da Indija nastoji „da se istakne kao velika vanblokovačka sila, koja između dva bloka može da odigra posebnu posredničku ulogu, za koju bi druge vanblokovačke sile jedva bile sposobne“. Ipak, iako je Indija mogla i aktivnije da se angažuje oko niza problema koji su ophrvati vodeće nesvrstane zemlje, Kveder je smatrao da se i dalje radi o proverenom prijatelju.²⁷

Međutim, kako su Kveder i njegove kolege često primećivali, sve snažnije prisustvo Jugoslavije među afro-azijskim zemljama, naročito među indijskim susjedima, ukazivalo je Nehruu da bi apsolutna nezainteresovanost predstavljala kratkovidnu politiku. Isto tako, principijelnost jugoslovenskih stavova predstavljala je potvrdu politike koegzistencije i nesvrstanosti, što je bilo od vitalnog interesa za pozicioniranje indijske politike prema velikim silama.²⁸ Zato je snažna ideološka kritika Nehruove politike, napisana od strane Pavla Judina, sovjetskog ambasadora u Pekingu, a uoči Titove druge posete Indiji, predstavljala pravo političko otrežnjenje indijskog premijera, što on nikako nije mogao da sakrije ni od svog jugoslovenskog sagovornika. Tokom njihovog drugog susreta Tito je jasno ukazao šta je problem u lagerskim ocenama jugoslovenske politike: „Zameraju nam da, tobože, utičemo na zemlje Južne Azije da ostaju van blokova. Na taj način smatraju da smetamo kineskoj politici u Aziji, koja iz tih azijskih zemalja želi stvoriti svoje potencijalne saveznike“.²⁹ Upravo će kineska politika prema Indiji postati i najvažnija tema Kvederovog diplomatskog delovanja.

DUŠAN KVEDER I KINESKO-INDIJSKI KONFLIKT

Problem indijsko-kineske granice nije se samo odnosio na neuređene pogranične odnose koje su dve zemlje imala na Himalajima, već se, u mnogo čemu, ticao i opšteg statusa politički i bezbednosno osetljivih oblasti u obe zemlje, kao što su to bili Tibet, Sindang, Kašmir ili Asam. Pored toga, problematika kinesko-indijskih odnosa, osim ove teritorijalne dimenzije, koja je bila u centru

pažnje, imala je i svoju azijsku stranu, gde su obe zemlje, kao teritorijalno, po broju stanovnika, a i po istorijskom značaju, najveće i najvažnije, priželjkivale za sebe vodeću političku i ekonomsku ulogu u regionu. Indija i Kina su postepeno postajale takmaci u borbi za dominantan uticaj u Aziji, dok su početni ekonomski uspesi Kine uticali na Indiju da ubrza sopstveni ekonomski razvoj.³⁰ U početku, obe strane su, uglavnom, ignorisale granični problem, smatrajući ga ili rešenim ili potencijalno rešivim u daljoj budućnosti, ali je promenjena korelacija snaga u obe zemlje, ali i na međunarodnom planu, dovela da čitav problem eksplodira u lice rukovodstvima u Pekingu i Nju Delhiju, naročito posle izbijanja pobune na Tibetu marta 1959. i potonjeg bekstva Dalaj Lame u Indiju.³¹ Samo nekoliko meseci posle toga, došlo je i do prvih graničnih okršaja koji su, ne samo doveli do konačnog pogoršanja kinesko-indijskih odnosa, već su uticali i na sovjetske odnose sa Kinom, najavljujući buduću raskol između dve komunističke sile.³² Prema tome, suštinska karakteristika sve složenosti kinesko-indijskog pograničnog sukoba ogledala se u njegovoj tesnoj vezi sa najvećim političkim i vojnim izazovima sa kojima su se obe zemlje suočavale. Priznati granicu u onom obliku kako je jedna od strana taj problem posmatrala, značilo je otvoriti još niz pitanja koja su mogla imati dalekosežne posledice (Čavoški, 2009, 156–158).

Dušan Kveder, sa svom oštrinom svog analitičkog uma, bacio se na iscrpno istraživanje azijskih pograničnih problema i kinesko-indijskih odnosa. To je postalo i jedna od najvažnijih tema njegovog boravka u Indiji. U jednom od svojih iscrpnih izveštaja o ovom problemu, on je pronicljivo istakao: „Nezavisne azijske države mahom su nastale oslobođenjem bivših kolonija, a imperijalisti granice kolonija nisu postavljali na etničkim, jezičkim ili nacionalnim kriterijumima stanovništva, već proizvoljno, prema potrebama eksploatacije i administracije određene teritorije [...] Nezavisne države su nasledile granice kolonija. Te države su postale i pravni naslednik svih graničnih prava bivših kolonijalnih gospodara. Nasledile su mahom i osećaj opravdanosti i pravednosti tih granica [...] Te države su izvesnim delom i preuzele rivalske ambicije graničnih kolonijalnih sila. To danas često dovodi do trzavica i graničnih sporova [...] Azija je bremenita konfliktima te vrste i oni će biti sve brojniji porastom nacionalne svesti naroda i plemena“.³³ Što je još važnije istaći, Kvederova ocena je bila podudarna i sa potonjim Nehruovim stavom da u odnosima Indije i Kine „kada je

25 DAMSPS, PA, 1958, f-37, 421959, Šifrovani telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 6. IX 1958.

26 DAMSPS, PA, 1958, f-37, 422778, Šifrovani telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 18. IX 1958.

27 DAMSPS, PA, 1958, f-37, 421043, Šifrovani telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 30. VIII 1958.

28 AJ, KPR, 837, I-2/11-3, Elaborat Indija, 1958, 72–78.

29 AJ, KPR, 837, I-2/11-4, Zabeleška o razgovorima druga Predsednika sa predsednikom indijske vlade Jawaharlal Nehru-om 15. januara 1959.

30 AVPRF, f. 0100, op. 52, p. 451, d. 77, l. 60-78, Ob indijsko-kitajskih otnošenijah, 22. XII 1959.

31 ZWD, 105-00659-03, Yindu dui Xizang wenti de fanying, 3. VII 1959.

32 ZWD, 105-00946-04, Yindu Sulian guanxi, 30. IX 1959.

33 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 424903, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 23. IX 1959.

u pitanju nacionalni prestiž i dostojanstvo, nisu te dve milje teritorije u pitanju, već nacionalno dostojanstvo i samopoštovanje“ (Nehru, 2004, 344).

Eskalacija kineske propagande protiv Nehrua lično i celokupne indijske vlade, u mnogo čemu, podsetila je indijske zvaničnike na raniju propagandnu kampanju lagera protiv Jugoslavije. Upravo je u ovom pitanju ambasador Kveder video mogućnost za dalju sinergiju jugoslovensko-indijskih interesa. U tu svrhu, on je već na početku predložio da se Nehru lično informiše o zaoštavanju antijugoslovenske kampanje, naročito u vreme pobune na Tibetu, jer bi indijski premijer onda mogao objektivnije da sagleda kinesku aktivnost u odnosu na Jugoslaviju, a u tom smislu mogla se zatražiti i javna podrška u odbrani vanblokovskih pozicija koje su Jugoslavija i Indija delile.³⁴ Međutim, Kveder je bio svestan i jedne drugačije dimenzije indijske politike prema drugim nesvrstanim zemljama, a sve u svetlu narastajućih nesuglasica sa Pekingom.

Prilazeći tom problemu, on ga je okarakterisao kao primetnu pasivizaciju indijske spoljne politike koja se jasno isticala u opadanju Nehruove zainteresovanosti za bližu koordinaciju sa nesvrstanim zemljama, osim u slučaju kada se tražila njihova otvorena podrška za indijske stavove u polemici sa Kinom. Indija je, u suštini, smatrala da bi joj stvaranje nekog organizovanog pokreta među nesvrstanim teško moglo pomoći, uzimajući u obzir materijalna ograničenja svih tih zemalja, ali i bliske veze sa Kinom nekih od njih. Zvanični Nju Delhi je bio uveren da se sve potrebe indijske politike mogu rešavati u bilateralnom ključu, naročito u odnosima sa velikim silama, dok su veze sa nesvrstanim često predstavljale ograničavajući faktor i konflikt sa Kinom ih je samo dalje slabio.³⁵ Ipak, jasna podrška Jugoslavije na međunarodnoj sceni sve više je postajala politički prioritet u Indiji, pre svega zbog ogromnog ugleda koji je Tito uživao u svetu. Tako je jedan od Nehruovih najbližih saradnika preneo ambasadoru Kvederu da ih je kineska kampanja protiv Jugoslavije naterala da „bez iluzija prostudiraju svoje odnose sa Kinom“, dok su „Kinezi kampanjom protiv Jugoslavije skrenuli pažnju na sebe u svim azijskim zemljama i izložili se njihovoj kritici“.³⁶ Ipak, situacija na terenu prinudila je indijsku stranu da postepeno modifikuje sopstvene stavove.

Međutim, Dušana Kvedera najviše je brinulo da bi dalje zaoštavanje situacije na granici moglo dovesti do znatnog slabljenja Nehruove politike miroljubive koegzistencije, što ne bi bila samo posledica pojačane

kineske aktivnosti, već i negativnog držanja indijskog parlamenta i javnosti.³⁷ Ukoliko bi Indija napustila ovakav spoljnopolitički kurs, celokupna jugoslovenska koncepcija organizovanja vanblokovskog sveta našla bi se suštinski ugrožena i obesmišljena. U tom svetlu, kao i željom da se dalje ne provocira kineska strana, Kveder je na sve načine izbegavao susrete sa bilo kojim predstavnikom Dalaj Lame, nastojeći tako da jugoslovensku poziciju predstavi kao objektivnu i angažovanu na odbrani principa mirnog regulisanja svih sukoba, uključujući tu i granične, što je uskoro postao i zvaničan stav jugoslovenske vlade.³⁸ Isto tako, on je jasno sugerisao svojim pretpostavljenima da se insistira na suzdržanosti jugoslovenske štampe, kako bi se izbegla slika pristrasnosti i razjasnile sve pojedinosti oko graničnih pitanja u Aziji. Ambasador Kveder bio je itekako svestan da su istorijski problemi u tom delu sveta bili toliko komplikovani da bi njihovo pojednostavljivanje moglo samo da izazove suprotan efekat.³⁹ On je bio zauzeo stav da se sa Indijom treba solidarizovati po ovom pitanju, pošto je skorašnje iskustvo dve zemlje bilo slično, a delile su i istovetne ciljeve globalne nesvrstanosti, ali je, u ovom slučaju, deo inicijative trebalo prepustiti i indijskoj strani.

Pošto je granični sukob sve više prevazilazio bilateralne odnose dve azijske zemlje i postajao je pitanje od interesa za obe supersile, Nehru je u razgovoru sa Kvederom modifikovao svoj raniji stav i naglasio je da „u svetlosti pregovaranja velikih sila, uloga vanblokovskih nije smanjena“, jer je Moskva sve više pridavala značaj neutralnim zemljama. Istom prilikom, indijski premijer je preporučio da Tito, u što skorije vreme, poseti SAD.⁴⁰ Upravo je indijska odluka da mobilise nesvrstane zemlje i pridobije njihovu podršku, makar i indirektnu, uticala na rast jugoslovenskog uticaja u indijskoj prestonici. Kako je Kveder javljao, došlo je do revizije indijskih stavova prema nesvrstanim: „Te ocene predstavljaju i približenje indijskih koncepcijama našim, što za nas naročito važno. Zato je Jugoslavija, poslednjih meseci, više prisutna u Indiji i sve više se pominje kao povezana istim interesima sa Indijom“.⁴¹ Istovremeno, on je i dalje bio svestan da je Indija najviše držala do podrške Sovjetskog Saveza, pošto je Moskva jedina mogla da utiče na Kineze, a tek onda je posvećivala pažnju Jugoslaviji, drugim afro-azijskim i zapadnim zemljama. Ipak, javno isticanje jugoslovenske podrške, pošto su ostale nesvrstane zemlje i dalje bile većinom rezervisane, bilo je bitno „radi isticanja minimalnog balansa“ među supersilama.⁴² Što se tiče unutrašnjih razmatranja u indijskoj vladi, Kveder je javljao da je

34 DAMSPS, str. pov., 1959, f-1, 131, Hitan telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 27. III 1959.

35 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 420611, Kurs na zatvaranje u sebe u spoljnoj politici indijske vlade, 24. VII 1959.

36 DAMSPS, PA, 1959, f-104, 49320, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 4. IV 1959.

37 DAMSPS, PA, 1959, f-69, 422364, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 24. VIII 1959.

38 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 423296, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 3. IX 1959.

39 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 424903, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 23. IX 1959.

40 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 425865, Hitan izveštaj o razgovoru Kvedera sa Nehruom, 6. X 1959.

41 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 426799, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 13. X 1959.

42 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 427574, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 19. X 1959.

„Jugoslavija ovih dana više prisutna u diskusijama u MIP, nego ikada ranije“, dok „pobornici neangažovanja traže na sve strane opravdanja za svoju politiku“, a „Jugoslavija im služi kao najbolji primer i argument“. U nastavku, on je naveo da su Indusi „počeli sa intenzivnim studiranjem naših iskustava“, dok je „indijska ambasada u Pekingu dobila naređenje da šalje izveštaje o kineskoj kampanji protiv Jugoslavije“. „To sve znači da je pozicija Jugoslavije naročito sada čvrsta u toj zemlji“, sa velikim optimizmom je ambasador Kveder zaključio svoj izveštaj.⁴³

Najavljene posete američkih i sovjetskih lidera Indiji jasno su nagoveštavali da se ova zemlja našla na prvoj liniji hladnoratovske konfrontacije. Iako Jugoslavija nije mogla da pruži materijalnu pomoć kakvu su mogle ponuditi supersile, njena principijelna pozicija i diplomatski uticaj mogli su da predstavljaju signal indijskoj strani da može mirno očuvati sopstvenu vanblokovanu poziciju. I sam dolazak Hruščova u Indiju jugoslovenska ambasada je protumačila kao izraz nastojanja da se spreči dalje indijsko približavanje Zapadu usled kineskog pritiska.⁴⁴ Sa druge strane, kao mera iskazanog poverenja i podrške, jugoslovenska diplomatija je organizovala više nego uspešnu posetu Milentija Popovića Indiji, u čemu je i ambasador Kveder odigrao istaknutu ulogu.⁴⁵ Osim kao uticajnu nesvrstanu zemlju, indijski zvaničnici su jako cenili i mogućnost Jugoslavije da utiče na rast umerenih tendencija u Sovjetskom Savezu. Sve ovi faktori doprineli su da se uspostave još bliži i stabilniji odnosi sa rukovodstvom Kongresne stranke, čime je Jugoslavija počela da uživa jedan privilegovan položaj u indijskom društvu. Kako je to dalekovido primetio Dušan Kveder: „Zbog solidnog kontakta sa kongresnim rukovodstvom, Indija je postala jedna od zemalja u svetu na koju Jugoslavija može direktno uticati, tj. doprineti formulisanju njene spoljne, a naročito unutrašnje politike“.⁴⁶

U suštini, Dušan Kveder je pronicljivo zaključio da je spretno delovanje među indijskom birokratijom i u samom državnom vrhu moglo obezbediti neophodnu polugu za promovisanje jugoslovenskih interesa. Zato je on preporučivao neposredan pristup Nehruu i intenzivan rad sa njim, kao „najsigurniji put za uticaj na indijsku spoljnu politiku“.⁴⁷ Ipak, postojala je i druga strana medalje na koju je ukazivao jugoslovenski ambasador, a koja se odnosila na otvorenost indijskih zvaničnika da privatno iskažu solidarnost sa Jugoslavijom, ali da se, ipak, suzdrže od javnog nastupa u korist iste i time

izbegnu bilo kakve obaveze. On je u tome video strah od moguće reakcije supersila, pa je savetovao da se pomenute rezerve prime k znanju, ali da se ne dopusti slabljenje sve veće bilateralne saradnje.⁴⁸ Da bi se uspešno postigao taj cilj, Kveder je insistirao da se više pažnje posveti organizacionim potrebama same ambasade, naročito u pogledu odabira diplomatskog kadra, a time i da se odvoje veća sredstva za njen rad.⁴⁹ Povremenu indijsku nepostojanost trebalo je suočiti sa neprekidnom jugoslovenskom aktivnošću.

Propast svih pregovaračkih inicijativa da se sporazumno reši granično pitanje, kao što je bio neuspeli susret Nehrua i kineskog premijera Džou Enlaja u Nju Delhiju aprila 1960., samo je doprinelo daljem zaoštavanju odnosa između Pekinga i Nju Delhija.⁵⁰ Važno je napomenuti da je Dušan Kveder, mnogo pre ovog susreta kineskog i indijskog premijera, privatno ponudio formulu koju su na tom sastanku zastupali Kinezi, a to je bilo da se pitanje granice reši prema principu zamene istočnog za zapadni sektor na osnovu trenutne kontrole na terenu koje su obe zemlje imale. To bi bio kompromis na osnovu koga bi Kina i Indija zadržale ono što su već kontrolisale, a ono na šta su pretendovale bilo bi napušteno.⁵¹ Nažalost, formula nije bila prihvatljiva za indijsku stranu, iako je Nehru on njoj, jedno vreme, ozbiljno razmišljao. U suštini, kinesko-indijski konflikt predstavljao je jedan od najvećih spoljopolitičkih izazova za Jugoslaviju na azijskom prostoru. Kako je to dalekovido zaključio ambasador Kveder u jednoj analizi: „Dugo prećutkivane i suzbijane razmirice između Indije i Kine izašle su sada u svet kao otvoreno, grubo, dalekosežno rivalstvo dve velike sile Azije. Ta nova suprotnost, nepoznata dosada u daljoj i bližoj istoriji Azije traži i od nas nove procene celokupne situacije u Aziji i naše nove stavove“.⁵²

Isto tako, on je ispravno ukazivao i na novi geopolitički značaj malih azijskih zemalja, kao npr. Burme i Nepala, priklještenih između azijskih džinovna, koje su, od sada, sve više nastojale da igraju na očiglednim suprotnostima između Pekinga i Nju Delhija. Kako je to slikovito Kveder predstavio u jednom drugom izveštaju: „Himalajci su sa izvesnim zadovoljstvom dočekali udarce koje je Indija primala od Kine. Utvrdili su da mogu iz tog spora izvući koristi za izvesno oslobođenje od indijskog tutorstva i za jačanje nezavisnosti, kao i da manevrisanjem mogu doći do pojačane ekonomske pomoći sa obe strane“.⁵³ U neku ruku, on je smatrao da

43 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 428043, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 26. X 1959.

44 DAMSPS, PA, 1960, f-36, 4876, Hitan telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 11. I 1960.

45 NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 38, Visit of the Yugoslav delegation, 16. X 1959.

46 DAMSPS, PA, 1959, f-38, 431698, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 7. XII 1959.

47 AJ, KPR, 837, I-5-b, Indija, Ko stvara spoljnu politiku Indije?, 17. IV 1961.

48 DAMSPS, PA, 1959, f-38, 431697, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 7. XII 1959.

49 DAMSPS, PA, 1959, f-38, 431886, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 8. XII 1959.

50 NMML, P. N. Haksar Collection, Subject File 24-25, "Records of talks Nehru-Zhou Enlai, 20-25. IV 1960".

51 DAMSPS, PA, 1960, f-36, 4774, Hitan telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 10. I 1960.

52 DAMSPS, PA, 1960, f-36, 412367, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 4. V 1960.

53 DAMSPS, PA, 1959, f-37, 426952, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 14. X 1959.

je ovaj konflikt bio dobra lekcija za Indiju da ubuduće više ceni podršku prijatelja i sa njima bliže saraduje. S tim u vezi, Dušan Kveder je preduzeo ličnu inicijativu da se uspostave diplomatski odnosi sa Nepalom, kako bi Jugoslavija mogla i neposredno da prati politička dešavanja na Himalajima i tako dobije detaljnu sliku o kinesko-indijskom rivalstvu.⁵⁴ Kako je bilo očigledno, indijski sukob sa Kinom je istovremeno podstakao i Jugoslaviju da intenzivira svoje inicijative za multilateralnu akciju nesvrstanih, u čemu je istaknutu ulogu iznova odigrao i Dušan Kveder.

DUŠAN KVEDER I BEOGRADSKA KONFERENCIJA NESVRSTANIH ZEMALJA

U jednoj od svojih analiza azijskog pristupa nesvrstanosti, ambasador Kveder je istakao da je Indija nameravala da očuva sopstveni dominantan položaj među afro-azijskim zemljama, ali preduzimajući jedan mnogo realističniji pristup, koji je bio direktno uslovljen stanjem razvoja njenih bilateralnih odnosa sa najmoćnijim svetskim silama. Bilo kakve inicijative o multilateralnim kontaktima među vanblokovskim zemljama nisu mogle naići na veće odobravanje sa strane Indije.⁵⁵ U tom smislu, Kveder je savetovao da se intenziviraju bilateralni kontakti sa indijskim zvaničnicima, ali da se nikako ne odustaje od multilateralne akcije sa ostalim nesvrstanim zemljama, naročito ne ako je protiv toga bila Indija. Zbog toga je, po njemu, trebalo snažiti veze sa ostalim istaknutim liderima nesvrstanih zemalja: „U svakom slučaju sa ovim kursom Indije postavlja se potreba za još jačom intenzifikacijom naših zajedničkih istupa sa ostalim afro-azijskim zemljama, jer će takvi istupi prinuditi Indiju da što češće odstupa od svog izolacionizma“.⁵⁶ Prateći analize ambasade u Nju Delhiju, sa Kvederovim ocenama su se složili i analitičari DSIP-a koji su u indijskom sukobu sa Kinom videli pokretač mnogih promena u indijskoj spoljnoj politici, ali koje nisu uvek išle na ruku Jugoslaviji: „Poslednjih par godina, posle sukoba sa Kinom, Indija je modifikovala svoju koncepciju neangažovanosti i saradnje sa neangažovanim. Ona želi dobre odnose sa svakom zemljom, ali bilateralno. U neangažovanim zemljama rodili su se novi problemi, svakojake pojave i pretenzije, koje vode do ekstrema. Indija ne želi da se upliće u to [...] To joj samo nanosi štetu“.⁵⁷

Uzimajući sve ovo u obzir, Dušan Kveder je dao preciznu analizu u kojoj je naglasio da se Jugoslavija, u konkurenciji dveju supersila, mora odlučno boriti za naklonost Indije, jer je to bio jedini način da se očuva njena

pozicija nesvrstanosti: „U toj borbi za Indiju svi učestvuju, a mi ne možemo da izbegnemo naše učestvovanje [...] Što se više Indija izvlači iz ravnopravne saradnje na osnovu jednog dugoročnijeg plana saradnje između afro-azijskih zemalja, to treba više taj pritisak pojačati [...] Treba se boriti za njeno učestvovanje u afro-azijskoj saradnji“. On je, isto tako, naglasio da bi trebalo sve više i više otvoreno naglašavati razlike u političkom pristupu dve zemlje, kako bi se time Indiji jasno ukazalo na postojeće probleme i pojasnili jugoslovenski stavovi: „Zato se ubuduće ne treba ustručavati u otvorenom, ali neuvredljivom i neagresivnom, iznošenju suprotnih stavova, i ne dozvoliti da se i dalje održava mit o tobožnjem potpunom jedinstvu vanblokovskih pogleda, tamo gde ih uistinu nema [...] Treba zato otvorenije govoriti i pisati o nedostacima indijske politike, o razlikama u gledanju, ali na konstruktivan, nezajedljiv i dobronameran način. Ali takođe i o zajedničkim elementima naših politika“.⁵⁸

U ovom istorijskom trenutku zaoštravala se borba unutar Trećeg sveta gde su se počele ocrtavati konture dve velike grupacije koje su nastojale da postkolonijalni svet povedu putem ili univerzalističke ideje nesvrstavanja, gde bi vanblokovske zemlje nastojale da, kroz oprezno odmeravanje odnosa sa oba bloka i balansiran ekonomski razvoj, definišu svoj nezavisan položaj na međunarodnoj pozornici, ili regionalne afro-azijske saradnje gde bi radikalna borba protiv imperijalizma i kolonijalizma imala prioritet u oblikovanju političkog profila Trećeg sveta u međunarodnim odnosima. Iako su Kina i Indonezija nastojale da sazovu drugu Bandunšku konferenciju, ipak je zajednička inicijativa Tita i Nasera doprinela da prevagne nesvrstani koncept i počnu pripreme za buduću Beogradsku konferenciju (Čavoški, 2014, 192–195). Što se tiče Indije, ona je većinski bila protiv bilo kakvog modela širokog okupljanja nesvrstanih zemalja, posmatrajući to više kao breme, a ne kao spoljnopoličku pogodnost. Svako slično okupljanje, a naročito na kome bi prisustvovali razni radikalni lideri iz Azije i Afrike, nikako nije moglo koristiti dugoročnim ciljevima stabilizovanja indijskih veza sa obe supersile. Zato se u Nju Delhiju sa sumnjičavošću gledalo na uspeh jugoslovenske i egipatske inicijative za sazivanje konferencije nesvrstanih zemalja.⁵⁹ Ipak, sa još više zebnje se gledalo na kinesku inicijativu drugog Bandunga. Pošto su stvari već bile krenule svojim tokom, Nehru je bio prinuđen da se pridruži Titovoj i Naserovoj inicijativi, što je ambasador Kveder precizno ocenio kao posledicu činjenice da je Indiju „dovoljno veliki broj neangažovanih zemalja postavio pred svršen čin“.⁶⁰ Me-

54 AJ, KPR, 837, I-5-b, Nepal, Zabeleška o razgovoru Dušana Kvedera prilikom predaje akreditiva u Kathmanduu sa B.P. Koiralom, predsednikom vlade Nepala, održanog 4. XI 1959.

55 DAMSPS, PA, 1960, f-36, 48665, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 28. III 1960.

56 DAMSPS, PA, 1960, f-37, 49575, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 6. IV 1960.

57 AJ, KPR, 837, I-4-a, Bilten DSIP o konferenciji neangažovanih zemalja br. VI, 13–14.

58 DAMSPS, PA, 1961, f-35, 46939, Izveštaj ambasadora Kvedera o spoljnoj politici Indije.

59 DAMSPS, PA, 1961, f-116, 410166, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 3. IV 1961.

60 DAMSPS, PA, 1961, f-116, 413744, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 30. IV 1961.

đutim, iako se Indija zvanično priključila organizovanju konferencije, kako je izveštavao Kveder, njen jedini cilj je postalo sprečavanje da konferencija postane jezgro nečega što se može okarakterisati kao „treći blok“ ili da predstojeći skup bude preuzet od strane raznih radikalnih grupa koje bi zagovarale sukob sa blokovima ili bile zagovornici kineskih koncepcija.⁶¹

Jugoslovensku diplomatiju, uključujući i ambasadora u Indiji, najviše je brinulo da bi Indija u svakom trenutku mogla da ispadne iz organizacionog procesa, vodeći se nekim svojim pojedinačnim interesima, pa se sugerisalo da se najtešnje radi sa UAR i Indonezijom, kako bi se konstantno vršio pritisak na indijsku stranu.⁶² Tokom aktivnosti za pripremni sastanak u Kairu, Kveder je otvoreno naglasio da je potrebno naći kompromis sa pojedinim indijskim zahtevima, pošto „ako uklopimo Indiju [...] automatski ćemo uklopiti i nekoliko drugih zemalja“. Pošto je bio lični prijatelj sa visokim funkcionerima indijskog ministarstva inostranih poslova, Kveder se založio da putuje zajedno sa njima u Kairo i pokuša da utiče na indijsku delegaciju da postigne sporazum sa ostalim učesnicima konferencije. On je bio svestan da bez indijskog učešća konferencija nije imala neku svetliju perspektivu, ali je istovremeno upozoravao da bi prisustvo indijske delegacije moglo ozbiljno ugroziti rad čitavog skupa.⁶³

Ipak, Kairski pripremni sastanak je, više nego ikada pre, razotkrio suprotnosti između Indije i ostalih učesnika, koje su se već duže vreme formirale oko nekih suštinskih principa i načina delovanja. Kako je to dubinski secirao ambasador Kveder u svojoj analizi indijske uloge na ovom skupu, Indija se otvoreno suočila sa mnogim iluzijama sopstvene politike: „Indija je, polazeći u Kairo, totalno precenila svoje snage, ugled, uticaj i ulogu, misleći da će njeni stavovi unapred biti prihvaćeni sa poštovanjem“. Nasuprot takvoj pogrešnoj proceni, ona se suočila sa brutalnim napadom nekih radikalnih delegacija koje su vešto iskoristile njenu „nemoć i osamljenost“. Ustvari, kako je primećivao Kveder, najveća iluzija indijske spoljne politike sastojala se u njenoj varljivoj percepciji uloge neprikosnovenog lidera vanblokovskih zemalja, lidera čiji se položaj bespogovorno prihvatao i nikada nije preispitivao. Uz to, ovakve lažne percepcije su ciljno pothranjivale i velike sile u svojim globalnim kalkulacijama. Međutim, Kairski sastanak je neočekivano razotkrio svu surovu realnost da je „Indija, izgubivši kontakt sa afro-azijskim svetom i osećaj za njegove aspiracije, pokazala gotovo totalno nepoznavanje afro-azijskih problema i iznenađujuću nesposobnost da se tim problemima prilagodi“. Ne želeći da se zameri

zapadnom bloku oko pitanja podrške različitim anticolonijalnim pokretima, Indija je izgubila dosta od svog kredibiliteta, učinivši od sebe, kako Kveder kaže, „marginalni slučaj što su svi u Kairu osetili“.⁶⁴

Međutim, Jugoslavija, uz sve objektivne rezerve prema indijskim stavovima, nije želela da izgubi podršku Nju Delhija, pogotovo pošto se i sama lako mogla suočiti sa onim zemljama koje su naginjale ka kineskoj ili lagerskoj propagandi, tako da je umesto Indije i sama mogla brzo postati meta napada takvih grupa. Zato je Tito preuzeo privatnu inicijativu da pridobije Nehrua da lično prisustvuje Beogradskoj konferenciji, a Kveder je trebalo da tu stvar promovise na terenu.⁶⁵ Posle dosta diplomatskih pregovora, ovi napori su urodili plodom i Nehru je odigrao zapaženu ulogu u Beogradu. U suštini, Beogradska konferencija je doprinela uspostavljanju bliže koordinacije između Indije i Jugoslavije, ali su neki rigidni Nehruovi stavovi o „neangažovanosti prema neangažovanim“ doprineli da zamajac same inicijative izgubi na svom intenzitetu. Indija se ponovo okrenula svojoj staroj politici jačanja bilateralnih veza sa nesvrstanim zemljama i opreznog laviranja među supersilama.

Istovremeno, žestoka zapadna kritika jugoslovenske pozicije zauzete na samoj konferenciji, činilo se, nije mogla pozitivnije uticati na veze dve zemlje, pogotovu, kako je Kveder to video, jer se Indija nalazila pod velikim pritiskom zapadnih sila da redukuje svoje veze sa Beogradom.⁶⁶ Ipak, on je morao optimistički da primeti da je došlo do znatne promene u indijskim stavovima prema nesvrstanim zemljama i da je Nju Delhi preduzeo kurs ka opreznom, ali kontinuiranom radu sa svojim političkim partnerima: „Indija je posle [...] sastanka u Kairu i Beogradske konferencije došla definitivno do ključka da je oslabio njen kontakt sa tim zemljama. Da je tu opao njen ugled i rukovodeća uloga [...] Inicijative neangažovanih više jednostavno ne odbija kada vidi da se je značajan deo za njih zagrejao. Ali ne usvajajući te inicijative, ona odmah nastoji da im daje svoju sadržinu i svoj pravac. Jedan od osnovnih strategijskih ciljeva ostaje [...] da osvoji izgubljeno rukovodeće mesto među azijsko-afričkim zemljama“.⁶⁷ To je bio posao na kome su Jugoslavija i ambasador Kveder morali i dalje da neumorno rade.

ZAKLJUČAK

Kako je vreme proticalo, indijsko rukovodstvo je zauzelo jedan aktivan pristup prema akcijama ostalih nesvrstanih zemalja, naročito u odnosu na one koje su zagovarale Jugoslavija i UAR, tek kada se suočilo sa

61 DAMSPS, PA, 1961, f-116, 414097, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 8. V 1961.

62 DAMSPS, PA, 1961, f-116, 415925, Cirkularni telegram kabineta Koče Popovića, 23. V 1961.

63 DAMSPS, PA, 1961, f-116, 417052, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 29. V 1961.

64 DAMSPS, PA, 1961, f-117, 420359, Analiza indijskih stavova na pripremnom sastanku u Kairu, 24. VI 1961.

65 DAMSPS, PA, 1961, f-117, 423517, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 30. VII 1961.

66 DAMSPS, PA, 1961, f-35, 435867, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 25. XI 1961.

67 DAMSPS, PA, 1961, f-35, 438580, Telegram jugoslovenske ambasade u Indiji, 23. XII 1961.

ozbiljnim vojnim porazom i diplomatskom izolacijom tokom kratkog graničnog rata sa Kinom krajem 1962. (Čavoški, 2009, 223–232). Od tog trenutka, Jugoslavija je postala jedan od najpoželjnijih indijskih spoljno-političkih saveznika na međunarodnoj pozornici, a od Nehrua nije bilo gorljivijeg zagovornika multilateralne akcije. Iako je ambasador Kveder napustio Indiju sredinom 1962., čime su njegovo veliko iskustvo i precizna ekspertiza itekako nedostajali u Nju Delhiju tokom pomenutog rata, ipak je njegovo diplomatsko delovanje postavilo jedan stabilan temelj i, isto tako, napravi-

lo znatnu nadogradnju, koju je onda mogao da nastavi njegov podjednako sposobni naslednik ambasador Radivoje Uvalić. Dušan Kveder, koga slobodno možemo nazvati jednim od najboljih poznavalaca indijske spoljne politike u Jugoslaviji, u jednoj od svojih visprenih analiza dao je jednu od najboljih ocena sve komplikovanosti jugoslovenskih odnosa sa Indijom, svih prednosti i svih ograničenja: „Indija je ogromna. Sa Indijom treba mnogo raditi. Sa Indijom se isplati raditi. Ali, Indija je težak prijatelj. Teško je sa njom ne biti prijatelj. Još teže sa njom na silu gajiti prijateljstvo. Ali treba“.⁶⁸

68 DAMSPS, PA, 1961, f-35, 46939, Izveštaj ambasadora Kvedera o spoljnoj politici Indije.

FROM ALPS TO THE HIMALAYAS: AMBASSADOR DUŠAN KVEDER AND THE EVOLUTION OF INDO-YUGOSLAV RELATIONS

Jovan ČAVOŠKI

Institut for Recent History of Serbia, Trg Nikole Pašića 11, 11000 Belgrade, Serbia
e-mail: jcavoski@yahoo.com

SUMMARY

The Yugoslavia's relationship with India during the early Cold War years represents one of the most important and most understudied research topics. This article primarily deals with the professional biography of Ambassador Dušan Kveder, one of Yugoslavia's most gifted and capable diplomats. His life is largely observed in the light of Indo-Yugoslav relations during the late 1950s and early 1960s. During this period, Ambassador Kveder was closely associated with the process of developing Yugoslavia's ties with leading Afro-Asian countries. At first, for a short period of time he was ambassador to Ethiopia, while in 1958 he became Yugoslavia's fifth ambassador to India. Essentially, Kveder was closely connected with all important events that took place in the history of Yugoslavia's relations with India, as well as in contemporary Indian history. He was a shrewd and analytical observer of such events like the Sino-Indian border conflict and India's peculiar relationship with other nonaligned countries. He also made a significant personal contribution to the successful evolution of Indo-Yugoslav relations to a full strategic partnership. This article is based on newly declassified documents from the Serbian, Indian, Chinese, and Russian archives.

Key words: Dušan Kveder, diplomacy, Yugoslavia, India, Non-Alignment

IZVORI I LITERATURA

AJ, KPR – Arhiv Jugoslavije, Beograd (AJ), fond 837, Kabinet Predsednika Republike (KPR).

AVPRF – Arhiv vnešnje politiki Rossijskoj Federaciji, Moskva (AVPRF), fond 0100.

DAMSPS, PA – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd (DAMSPS), Politička arhiva (PA).

DAMSPS, str. pov. – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd (DAMSPS), Strogo poverljiva arhiva (str. pov.).

NAI MEA – National Archives of India (NAI), Ministry of External Affairs (MEA).

Nehru, J. (2004): India's Foreign Policy: Selected Speeches, September 1946–April 1961. New Delhi, Government of India.

NMML – Nehru Memorial Museum and Library (NMML), Vijaya Lakshmi Pandit Collection, Subimal Dutt Collection, P. N. Haksar Collection.

RGANI – Rossijskij gosudarstveni arhiv novejše istorii, Moskva (RGANI), fond 5.

Selected Works of Jawaharlal Nehru (2001), Second Series, 29. New Delhi, Jawaharlal Nehru Memorial Fund.

Selected Works of Jawaharlal Nehru (2005), Second Series, 34. New Delhi, Jawaharlal Nehru Memorial Fund.

ZWD – Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'an guan (ZWD) [Arhiv Ministarstva za zunanje zadeve Ljudske republike Kitajske] – Nansilafu [Jugoslavija], Yindu [Indija], Sulian [ZSSR].

Bekić, D. (1988): Jugoslavija u hladnom ratu: odnosi sa velikim silama 1949–1955. Zagreb, Globus.

Bogetić, D. (2000): Jugoslavija i Zapad 1952–1955: jugoslovensko približavanje NATO-u. Beograd, Službeni list SRJ.

Čavoški, J. (2009): Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962. Beograd, INIS.

Čavoški, J. (2010): Arming Nonalignment: Yugoslavia's Relations with Burma and the Cold War in Asia, 1950–1955. CWIHP Working Paper, 61, Washington DC, Woodrow Wilson Center.

Čavoški, J. (2011): Overstepping the Balkan Boundaries: The lesser known history of Yugoslavia's early relations with Asian countries". Cold War History, 11, 4, 557–577.

Čavoški, J. (2014): Between Great Powers and Third World Neutralists: Yugoslavia and the Belgrade Conference of the Nonaligned Movement 1961. V: Mišković, N., Fischer-Tine, H., Boškowska, N. (eds.): The Nonaligned Movement and the Cold War: Delhi-Bandung-Belgrade. London, Routledge, 184–206.

Narodni heroji Jugoslavije (1975). Beograd, Mladost.

Petković, R. (1995): Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943–1991. Beograd, Službeni list SRJ.

Rubinstein, A. (1970): Yugoslavia and the Nonaligned World. Princeton, Princeton University Press.

Tasić, D. (2008): Otkrivanje Afrike: jugoslovensko-etioopski odnosi i počeci jugoslovenske afričke politike 1954–1955. V: Selinić, S. (ur.) (2008): Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961: zbornik radova. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 513–525.